

UMUMTA'LIM MAKTABI O'QUVCHILARI JISMONIY TARBIYASIDA IRODAVIY SIFATLARNING O'RNI

Rashidova Shaxodat Abduraxmon qizi

**Termiz davlat universiteti Sport faoliyati
va boshqaruvi fakulteti III-kurs talabasi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7110080>

Annotatsiya: Maqolada umumta'lim maktablaridagi jismoniy tarbiya darslari jarayonida turli vositalar orqali maktab o'quvchilarining irodaviy sifatlarini shakllantirish va rivojlantirish usullari bayon etiladi. O'quvchi shaxsining irodaviy sifatlarini shakllantirish va rivojlantirish uchun zarur shartlar belgilanib beriladi.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya, dars jarayoni, vositalar, o'quvchilar, irodaviy sifatlar.

Kirish. O'quvchi maktabning o'quv va tarbiyaviy ishlari jarayonida turli qiyinchiliklarni yengib o'tishga va pedagog hamkorligida o'z irodasini turli vositalar va jismoniy mashqlar orqali shakllantirish va rivojlantirishga harakat qiladi [1, 2]. U ushbu jarayonda o'z bilimini va kuchini to'g'ri taqsimlab sarflashga, foydali narsalar yaratishiga va turli yutuqlarga erishishiga ishonadi [3]. O'quvchi o'z imkoniyatlarini va qobiliyatlarini to'g'ri baholashni bilgan holda o'z kuchiga ishonishni boshlaydi. Bularning barchasi shaxsning irodasini rivojlantirish uchun zarur shartlar hisoblanadi.

Muallifning fikricha, irodaviy sifatlarni shakllantirish va rivojlantirish jismoniy tarbiya darslaridagi eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Jismoniy tarbiya darslarida o'quvchining irodaviy sifatlarini shakllantirish va rivojlantirishga alohida ahamiyat berilishi kerak, chunki har qanday sport yutuqlari, birinchi navbatda iroda kuchining natijasidir [4, 5, 6].

Ma'lumki, iroda tushunchasi psixologiyada ko'pgina ma'noga egadir. Iroda - bu inson ruhiyatining xususiyati bo'lib, insonning tashqi va ichki to'siqlarga va ta'sirlarga qaramay, o'z faoliyati va xulq-atvorini belgilashi va o'zini o'zi boshqarishi bilan namoyon bo'ladi [7, 8].

Agar biz irodani insonning tashqi va ichki to'siqlarni yengib o'tishda ongli ravishda qo'yilgan maqsadga erishish qobiliyati deb hisoblasak, irodaviy xulq-atvor bu borada maqsadga intiluvchanlikni, o'zini tuta bilishni, kerak bo'lsa ma'lum bir narsalardan voz kechishni talab qiladi [9, 10]. Voyaga yetgan odamning muhim sifati bu o'z xatti - harakatlarini nazorat qila olish qobiliyatidir. "Agar inson o'z xatti - harakatlarini aniq o'zlashtirgan bo'lsa biz faqat shaxsiyatning shakllanishi haqida gapirishimiz mumkin" - deb yozadi D. Y. Turdimurodov [11].

Sport psixologlari irodaviy sifatlarni ma'lum sport turlari uchun turli ahamiyat darajasiga qarab ajratadilar. Ko'pincha ular umumiy va asosiyga bo'lib ajratiladi. Bunda umumiy darajadagilari sport faoliyatining barcha turlari bilan bog'liq bo'ladi, asosiylari esa ma'lum bir sport turidagi ko'rsatkichlarni belgilaydi [12, 13, 14]. Hayotiy tajribani to'plash jarayonida birlamchi irodaviy sifatlar asta - sekin irodaviy harakatlarning yetarlicha samarasiz namoyon bo'lishining o'rnini bosadigan irodaviy tartibga solishni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni egallaydi [15, 16].

Shunday qilib, har qanday sifatlarning past darajadagi rivojlanishi kompensatsion funksiyalarni bajaruvchi elementlardan ancha murakkab tizimli (ikkilamchi) irodaviy sifatlarni shakllantirishga majbur qiladi [17, 18, 19]. Ikkilamchi irodaviy sifatlarning tizimlilik tabiati bir qator asosiy irodaviy sifatlarni tarkibiy qism sifatida kiritish bilan emas, balki irodaviy tartibga solish bo'yicha bilim va ko'nikmalar to'planishi bilan ham bog'liqdir. Ikkinchisi esa tizimli sifatlarning turli sohalarida irodaviy va qamrab oluvchi funksional ko'rinishlarini (irodaviy, ruhiy va intellektual) ajratib olish masalasini ko'rib chiqishga imkon beradi [20, 21, 22].

Jasurlik tizimli irodaviy sifatning namunasi sifatida, jasorat, chidamlilik va kuchning ajralmas qismi bo'lib xizmat qilishi mumkin [23]. Shuningdek u qat'iyatlilik, intizom, mustaqillik, maqsadga intiluvchanlik, tashabbuskorlik, jumladan irodaviy sohaning emas, balki psixikaning boshqa jihatlarining funksional namoyon bo'lishini ham o'z ichiga oladi. Muallifning ta'kidlashicha, bu sifatlarda faoliyatning shaxsiy o'zini o'zi tartibga solishi aniq namoyon bo'ladi [24, 25].

Umumta'lim maktabi o'quvchilari o'rtasida o'z-o'zini rag'batlantirish mexanizmi ularning irodaviy faolligini namoyon etishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Maktab yoshining psixologik xususiyatlari axloqiy va irodaviy sifatlarning qulay shakllanishiga zamin yaratadi. Bu yoshda axloqiy xulq-atvor tajribasi allaqachon to'plangan bo'lib, o'z-o'zini tarbiyalashga axloqiy ehtiyoj uyg'onadi. Shaxsning o'zini takomillashtirishga bo'lgan faol intilish bilan bog'liq bo'lgan ushbu yosh davrining asosiy motivatsion yo'nalishlari - bu o'z-o'zini anglashdir.

Iroda maktab o'quvchilari tomonidan jamiyat uchun muhim bo'lgan g'oya ta'siri ostida namoyon bo'ladi. Umumta'lim maktabi o'quvchilari o'z maqsadlariga erishishda qat'iyatli bo'lishlari mumkin. Ularning sabr -toqatli bo'lish sifati keskin oshadi, masalan charchoq fonida jismoniy ish va yuklama vaqtida. Bu butun ta'lim va tarbiya jarayonining zarur komponenti, maqsadi, natijasi, asosiy harakatlantiruvchi kuchidir.

Xulosa. Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, maktab o'quvchilarining jismoniy tarbiyasida o'quvchilarning maqsadga intiluvchanlik (maqsad qo'yish va unga qat'iyatlik bilan intilish), mustaqillik va tashabbuskorlik (faqat pedagog ustozga tayanmasdan va birovlarining ko'rsatmalarini kutmasdan o'z tashabbusi bilan harakat qilish), qat'iyatlilik (o'zi oldiga qo'yilgan maqsadlarga erishishda oldinga qo'yilgan to'siqlarni qo'rqmasdan yengib o'tish) kabi sifatlarni jismoniy tarbiya vositalari orqali shakllantirish yaxshi samara beradi.

Qo'llanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Turdimurodov D.Y. Pedagogical factors of external stimulation affecting the volitional efforts of schoolchildren during physical exercises of a different nature / D.Y. Turdimurodov // Innovations in pedagogy and psychology. - 2020. - №. 9. Issue 3. - P. 21-25.
2. Turdimurodov Dilmurod Yuldashevich. (2022). Education and development of volitive qualities in schoolchildren by means of physical education. Academicia Globe: Inderscience Research, 3(01), 59-62.
3. Турдимуродов, Д. Й. (2021). Спорт ўйинлари билан шуғулланиш жараёнида ўқувчиларда иродавий сифатларнинг шаклланиш хусусиятлари. Актуальные научные исследования в современном мире, 3(9 (77)), 140-144.
4. Турдимуродов Д. Ю. (2020). Готовность подростков к волевым напряжениям и педагогические условия ее формирования в процессе физического воспитания в общеобразовательной школе. Science, Research, Development, 2, 309-311.
5. Ёулдашев, Т. Д. (2022). Воспитание и развитие волевых качеств у школьников средствами физического воспитания. Ижтимоий фанларда инновация онлайн илмий журнали, 2(1), 204-207.
6. Turdimurodov, D. Y. (2021). Preschool period: pedagogical aspect of education of will in a child. Current Research Journal of Pedagogics (2767-3278), 2(09), 47-51.
7. Turdimurodov, D. Y. (2021). Testing volitional qualities for students of high schools of secondary school. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(03), 405-413.
8. Турдимуродов, Д. (2021). Formation and education of will in schoolchildren in the process of physical education lesson. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 2021(02), 64-74.
9. Турдимуродов, Д. Й. (2020). Педагогические факторы внешней стимуляции влияющие на волевые усилия школьников при физических

упражнениях разного характера. Педагогика ва психологияда инновациялар, 9(3).

10. Turdimurodov D.Y. Pedagogical factors of external stimulation affecting the volitional efforts of schoolchildren during physical exercises of a different nature / D.Y. Turdimurodov // Innovations in pedagogy and psychology. - 2020. - №. 9. Issue 3. - P. 21-25.

11. Турдимуродов, Д. Ю. (2021). Особенности проявления волевых усилий в процессе внешней стимуляции у школьников 10-12 лет. Academic research in educational sciences, 2(4), 1348-1354.

12. Турдимуродов, Д. Ю. (2021). Ўқувчиларнинг иродавий сифатларини шакллантиришда жисмоний тарбия воситаларининг имкониятлари. Инновации в педагогике и психологии, 4(7).

13. Turdimurodov Dilmurod Yuldoshevich. (2021). The formation of readiness for skilled tensions in the process of physical education. Archive of Conferences, 21-24.

14. Turdimurodov, D. Y. (2021). Willed qualities of a personality and ways of their formation in sport. ISJ Theoretical & Applied Science, 12 (104), 689-692.

15. Турдимуродов, Д. Ю. (2022). Влияние занятий единоборствами на уровень проявления морально - волевых качеств учащихся общеобразовательной школы. Academic research in educational sciences, 3(1), 691-698.

16. Yuldashevich, T. D. (2022). Application of Innovative Technologies in the Process of Formation of Will Qualities. European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 4, 826-828.

17. Yuldashevich, T. D. (2022). Peculiarities of Formation of Schoolchildren's Will Qualities in the Process of Sports Games. European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 4, 823-825.

18. Турдимуродов, Д. Ю. Актуальные научные исследования в современном мире. Актуальные научные исследования в современном мире Учредители: Общественная организация" Институт социальной трансформации", 140-144.

19. Турдимуродов Д. Ю. Возможности средств физического воспитания в формировании волевых качеств у школьников / Д. Ю. Турдимуродов. // Инновации в педагогике и психологии. -2021. - № 7. Выпуск 4. - С. 74-80

20. Turdimurodov, D. Y. (2021). Features of the manifestation of volitional efforts in the process of external stimulation in schoolchildren of 10-12 years old. Academic research in educational sciences, 2(4), 1348-1354.

21. Yuldashevich, T. D. (2022). Innovative technologies in the process of formation of will qualities. *Modern Journal of Social Sciences and Humanities*, 4, 95–98.
22. Turdimuradov Dilmurad Yuldashevich. (2022). Self-education of volitional qualities in children of senior school age. *International Journal of Pedagogics*, 2(06), 34–39.
23. Турдимуродов, Д. (2022). Жисмоний тарбия дарси мактаб ўқувчиларида иродавий сифатларни ривожлантирувчи восита сифатида. *Жамият ва инновациялар*, 3(6/S), 74–80.
24. Turdimurodov Dilmurod Yuldashevich. (2022). Education of moral-volitional and psychological qualities in athletes. *Problems and scientific solutions*, Australia, Melbourne. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6933851>
25. Турдимуродов, Д. (2022). Урок физического воспитания как средство развития волевых качеств у школьников. *Общество и инновации*, 3(6/S), 74–80.